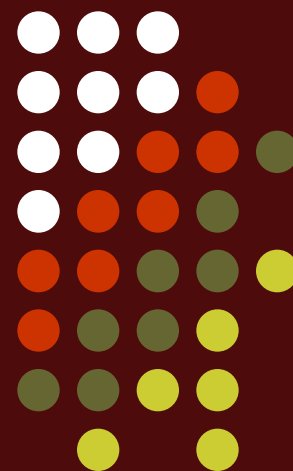

Sociologie pro speciální pedagogy: Vzdělání

Lenka Slepíčková

Vzdělání v moderní a tradiční společnosti

- Přechod k formalizovanému vzdělání
- Vzdělání jako nahrazující rodinný původ ve vztahu k sociálním nerovnostem

Latentní funkce vzdělání

- Vzdělání v moderních společnostech jako nástroj zvýšení životního standardu, emancipace a mobility
- Důraz na výkon jedince a překonání jeho vrozených charakteristik

X

- Výzkumy ukazují, že vzdělání třídní rozdíly reprodukuje a také ospravedlňuje (efekt sv. Matouše) – děti z nižších vrstev nemají menší nadání, ale větší pravděpodobnost, že ve styku s akademickou strukturou školy budou označeny jako ty s nižším nadáním

Bowles a Gintis: školy a kapitalistická společnost

- Moderní vzdělání je odpovědí na ekonomické potřeby průmyslového kapitalismu
- Hodnoty a znalosti, které získávají děti na různých stupních vzdělání, odpovídají hodnotám a znalostem jejich sociální třídy (poslušnost, spolehlivost a serióznost, zodpovědnost)
- Škola reprodukuje nerovnosti a zároveň hlásáním meritokratické ideologie udržuje přesvědčení dětí, že si dané povolání zaslouží

Ivan Illich: Skryté kurikulum školy

- škola plní úlohu dozoru nad dětmi, rozdělení osob do jednotlivých typů zaměstnání, osvojení dominantních hodnot a získání těch znalostí a dovedností, které společnost schvaluje
- Školy povzbuzují pasivní konzumaci, tj. nekritické přijímání existujícího společenského řádu – děti se učí, že jejich úlohou v životě je „znát své místo a ukázněně sedět“

Ulrich Beck

- ve společnostech s masovými vzdělávacími systémy dochází k tomu, že vzdělanostní kritéria pro lepší pozice splňuje tolik kandidátů, že ke slovu se opět dostávají taková kritéria, jakým je pohlaví, náboženské smýšlení, etnicita atd.
- dobré vzdělání už není klíčem odemykajícím dveře k dobrému zaměstnání, ale pouze oprávněním ke vstupu do předpokoje, kde budou tyto klíče (podle libovolných pravidel) rozdělování (Beck 2004:246)

Ztracená generace

„Studovala jsem pro svět, který neexistuje“

- procházíme největší sociální a ekonomickou změnou v moderní historii
- nová fáze vztahu mezi prací a vzděláním
- přímé a nepřímé náklady
- nezaměstnanost mladých zanechává tzv. „příjmovou jizvu“, která trvá do středního věku
- mladé lidi kromě nezaměstnanosti zasahuje také prekarizace práce (prac. smlouvy na dobu určitou, stáže atd.)

Pierre Bourdieu

- Školství jen potvrzuje výsadní vlastnosti elit
- škola umocňuje rozdílnou kulturní orientaci a hodnotová měřítko získaná v časně fázi života (kulturní kapitál) – omezuje tak šance jedněch, ale usnadňuje postup druhých
- Vzdělávací systém naopak je jedna z nejdůležitějších institucí sloužících k sociální reprodukci moderních společností (Bourdieu, Passeron 1990, orig. 1970; Bourdieu 1998).
- Vzdělávací systém nevybírání nejschopnější žáky, ale vybírání žáky „již vybrané“. Ti jsou ze své rodiny vybaveni dostatkem kulturního kapitálu, který je ve školním prostředí zvýhodňuje, protože odpovídá kulturnímu kapitálu učitelů

Bernstein: Teorie jazykových kódů

- Rozdílný způsob komunikace mezi dětmi z různých sociálních poměrů a jeho vztah k akademické kultuře školy
- **Omezené kódy** – komunikace spočívá na nevyslovených předpokladech, odkazuje na konkrétní a blízké, výchova pomocí přímých odměn a trestů, sdělování především praktických zkušeností
- **Rozvinuté kódy** – zobecnění, abstraktní vyjadřování, rodiče vysvětlují

České výzkumy

- „Dědičnost vzdělání“
- Odlišné aspirace dětí z různě sociálně postavených rodin
- Nikoli inteligence, ale rodinné prostředí, vzdělání a postoje rodičů jsou klíčové pro výsledky ve škole (Rabušicová 1995)

1. Porovnání přístupu ke škole u rodičů s vyšším a nižším vzděláním v práci A. Lareau

- Rodiče z dělnické třídy:
 - jen výjimečně kontaktují učitele a cítí se při jednání s ním nesví
 - udržují nezávislý vztah se školou
 - necítí se být kompetentní a vzdělání nechávají na profesionálech
 - ponechání dětí jejich přirozenému růstu
 - pocit omezování ve formálním prostředí, snaha přizpůsobit se autoritám
- Rodiče ze střední třídy:
 - často kontaktují učitele, jednání jsou neformální a přátelská
 - učitele berou jako partnery, cítí se kompetentní k diskusi o vzdělání svých dětí
 - snaha o harmonický rozvoj schopností svých dětí a využití všech příležitostí k němu
 - schopnost ovlivňovat dialog a komunikaci ve formálním prostředí

2. Práce Tomáše Katrňáka „Odsouzení k manuální práci“

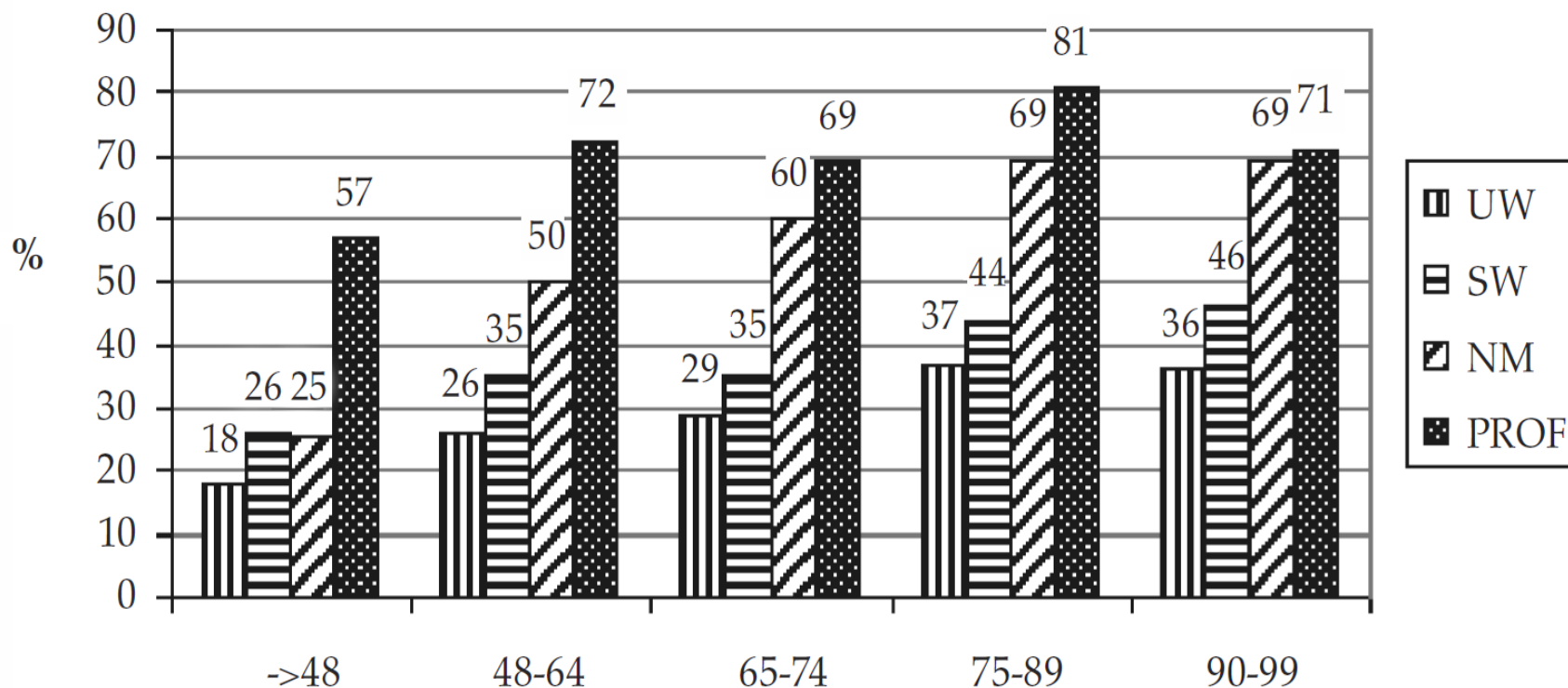

- Dělničtí rodiče
 - Nemají se školou dobrý vztah (také vlastní zkušenost), se vzděláním v životě nepočítají
 - Důraz na materiální strategii (vydělávat, být nezávislý)
- Vysokoškolští rodiče
 - Klíčová role vzdělání v jejich životní strategii
 - Zájem o dění ve škole, kultivaci schopností svých dětí

Proporce těch, kteří šli do maturitního oboru podle vzdělání otce v jednotlivých kohortách plnoletých

Figure 3. Proportion of individuals who succeeded in the first transition by father's class and cohort

Proporce těch, kteří šli na vysokou školu podle vzdělání otce v jednotlivých kohortách plnoletých

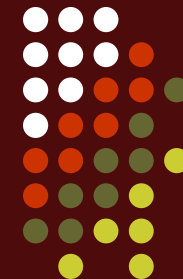
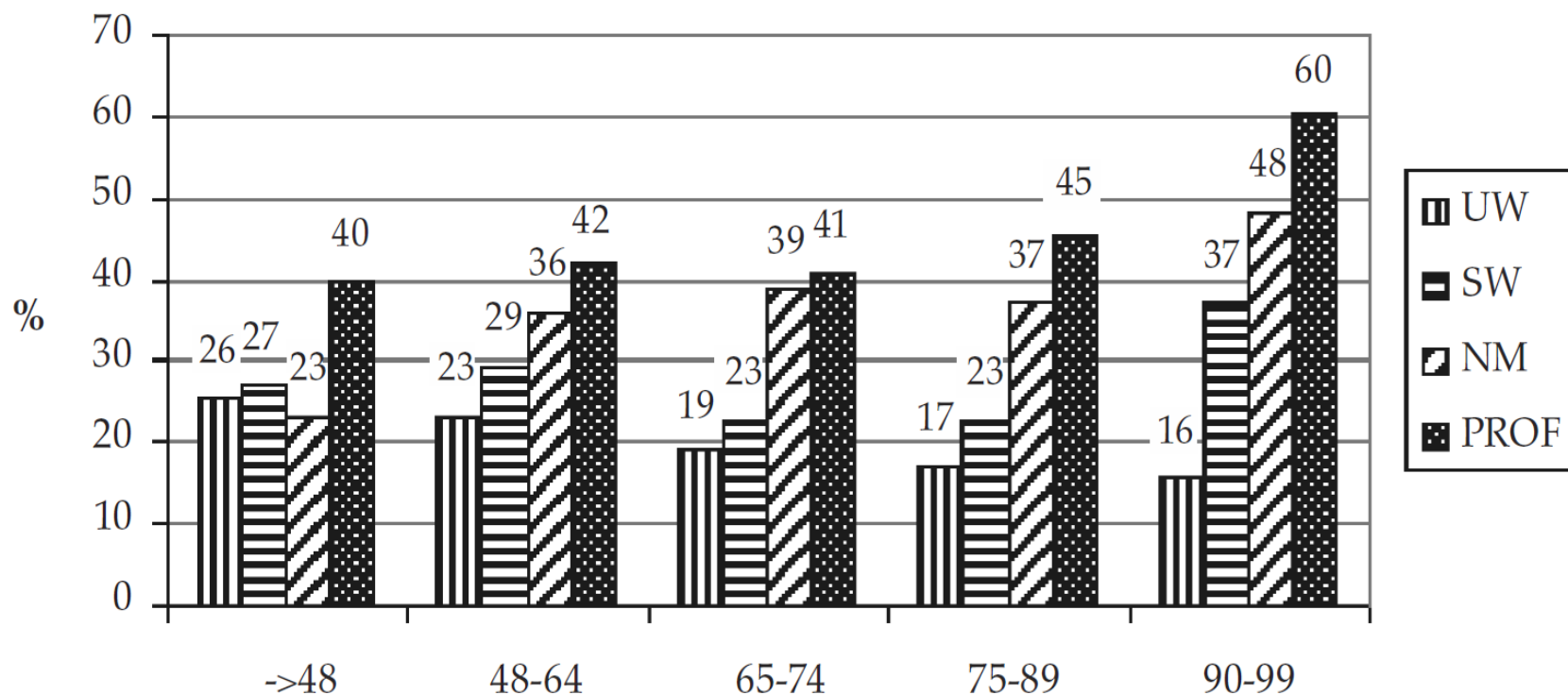

Figure 4. Proportion of individuals who succeeded in the second transition by father's class and cohort

Zájmové kroužky a oddíly jako zdroj sociálního kapitálu

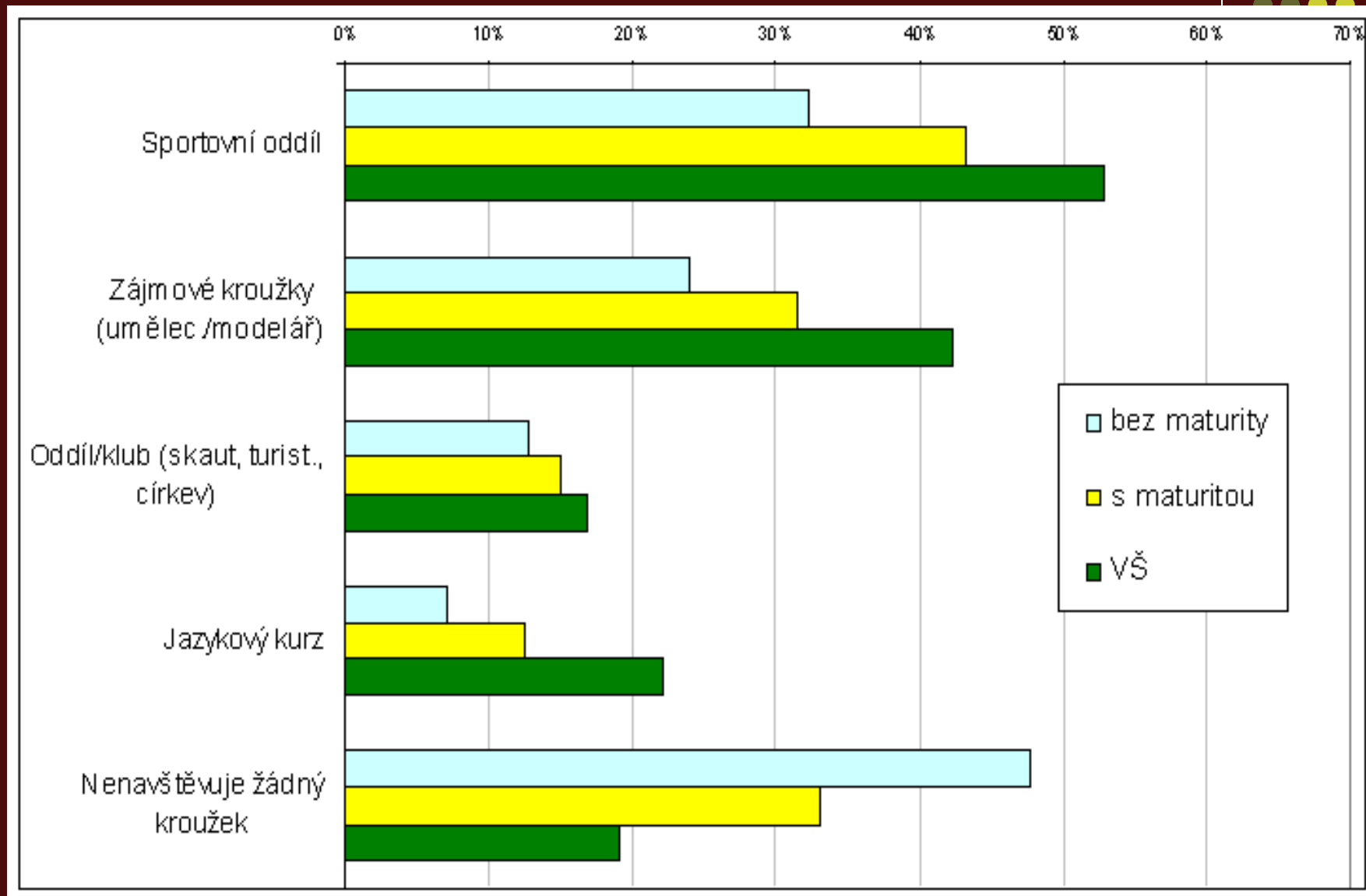

- sociální kapitál mimo rodinu hraje velkou roli v rozvoji dětí, kterým se interakce a emocionálně komunikační opora nedostává doma.
- jedním z jeho možných zdrojů se stává zapojení dětí a adolescentů do mimoškolních aktivit, jakými jsou kupříkladu umělecké kroužky či sportovní oddíly
- ty představují prostředí, kde se formuje osobnost mladého člověka, tedy i vzdělanostní aspirace, a v němž se šíří sociální normy, které utváří jak toleranci k druhým tak pozitivní – cílevědomý, aktivní přístup k životu.

Zapojení žáků ZŠ a víceletých gymnázií do zájmových kroužků a oddílů (podle dat z PISA, 2003)

	všichni	ZŠ	VG
Sportovní oddíl	43	41	51
Zájmové kroužky (umělec./modelář)	30	26	46
Oddíl/klub (skaut, turist., církev)	14	13	17
Jazykový kurz	13	11	21
Nenavštěvuje žádný kroužek	35	39	19

Zapojení žáků ZŠ a víceletých gymnázií do zájmových kroužků a oddílů podle vzdělání rodičů (podle dat z PISA, 2003)

Genderové nerovnosti a vzdělání

Situace v ČR (2003)

Studium 15letých v ČR (%)	Chlapci	Dívky
Bez maturity	34,5	13,1
S maturitou	65,5	86,9

Aspirace žáků 9. tříd ZŠ	Chlapci	Dívky
Bez maturity	10,9	5,7
S maturitou	51,4	49,5
VŠ	37,7	44,8

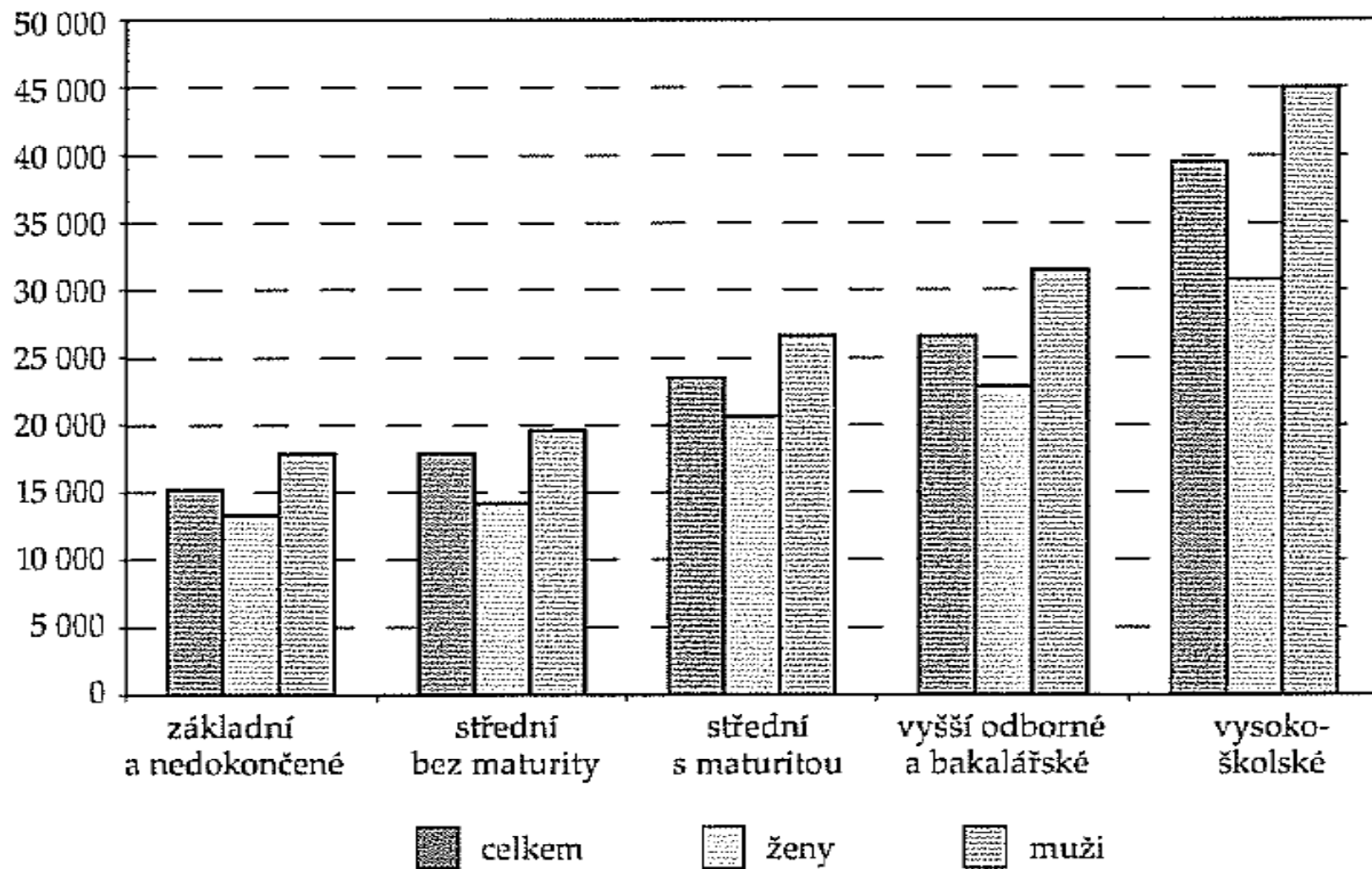
Zdroj: Šmídová, 2008

Vysvětlení pro tuto nerovnost:

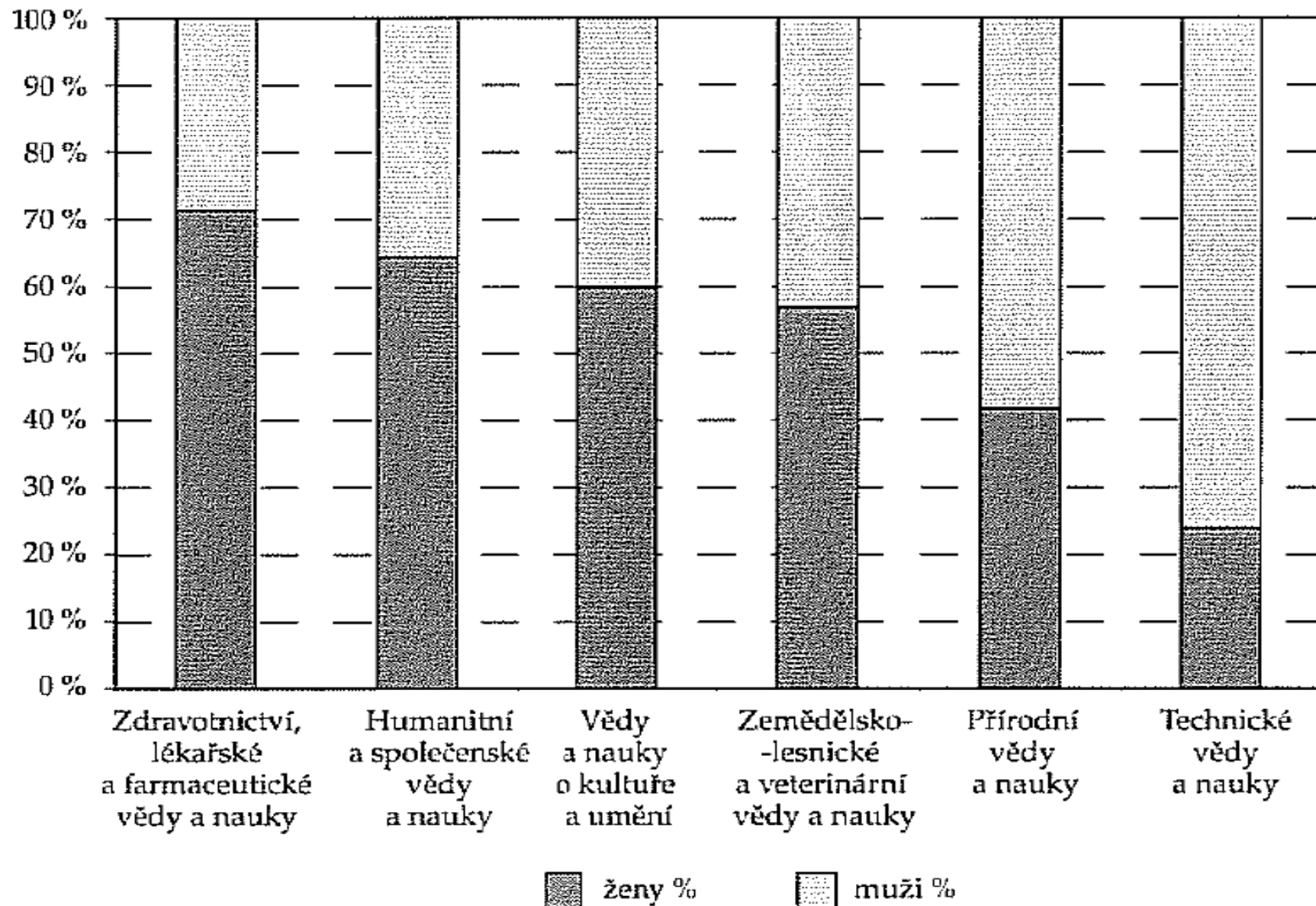
- Dobré výsledky chlapců jsou opomíjeny (diskriminace mužů ve vzdělávacím systému)
- Chlapci nepotřebují být vzdělaní na to, aby dobře vydělávali

Graf 1. Hrubý měsíční příjem podle vzdělání v roce 2006

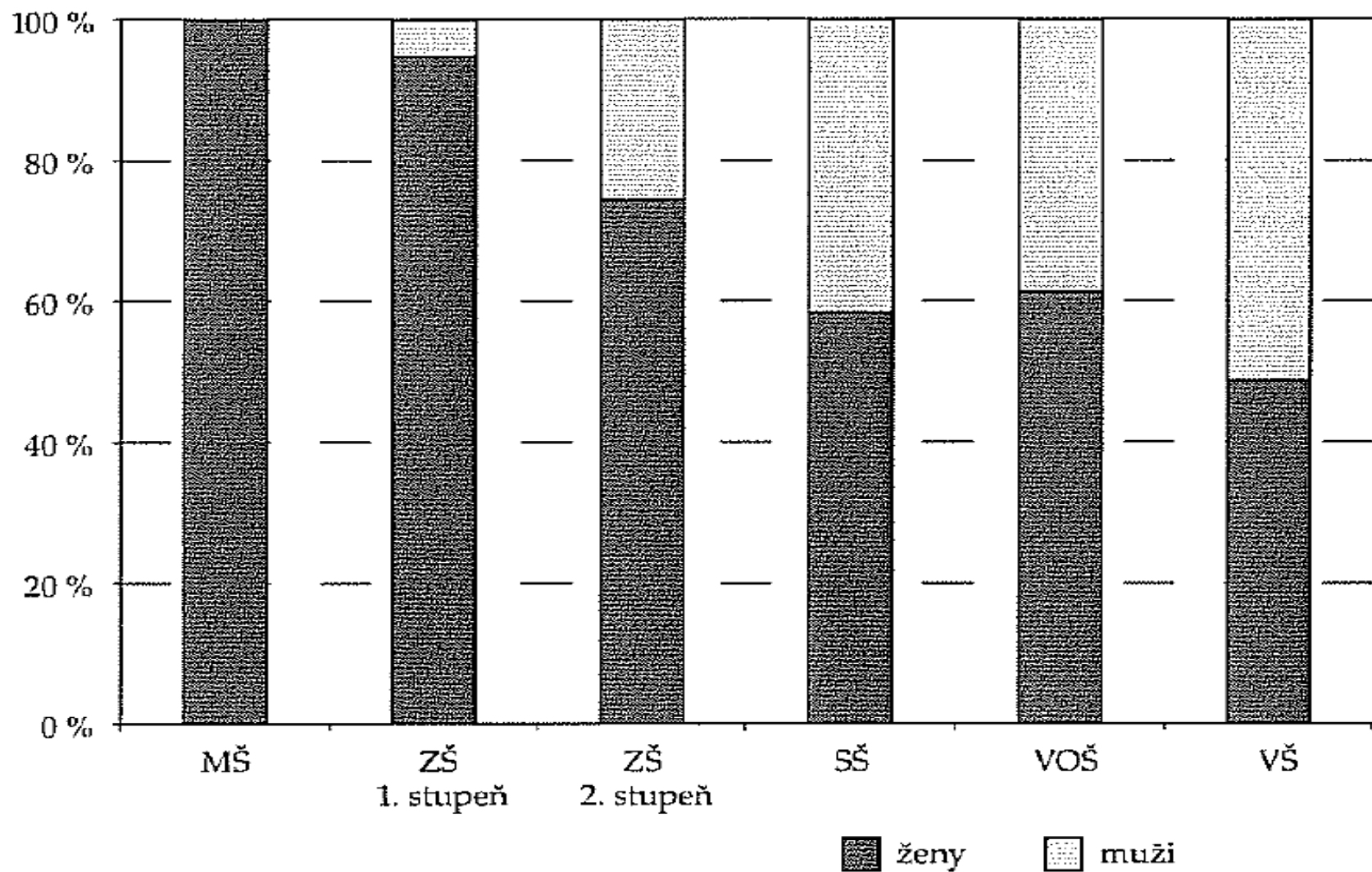
Zdroj: Výběrové šetření mezd zaměstnanců.

Graf 2. Studující VŠ oborů studia za rok 2006

Zdroj: ÚIV.

Graf 3. Zastoupení žen a mužů mezi vyučujícími podle vzdělávacího stupně v roce 2006 (přepočteno na plně zaměstnané)

Zdroj: ÚIV.